

RÓZSA MÁRIA

Adalékok Jósika Miklós 1848 előtti regényeinek fogadtatásához az egykorú német nyelvű sajtóban

Írásomban két pesti német nyelvű és néhány bécsi lap Jósika Miklós korai regényeit tárgyaló tudósításait, valamint egy jelentős lipcsei orgánus kritikai észrevételeit mutatom be. A lipcsei *Blätter für literarische Unterhaltung* (ezen a címen és ebben a formában 1826-tól 1898-ig) hetente hatszor megjelenő irodalmi referáló orgánus volt, amely a különböző nyelveken megjelent új kiadványokat szemlélte, és ily módon figyelmet fordított a magyar irodalomra is.

Irodalomtörténeti közhely, hogy az *Abafi* 1836-os megjelenésével került sor a modern magyar regény megteremtésére. A közelmúlt e témával foglalkozó kutatói közül Hites Sándor is kiemeli tanulmányában a mű regénytörténeti jelentőségét.¹ Az *Abafi* az első magyar történelmi regény és egyszersmind Jósika legsikerültebb alkotása; fogadtatása mind az olvasóközönségnél, mind a kritikákban rendkívül pozitív volt. Az *Abafi* sikere elsősorban művészi sajátosságaiban rejlik, melynek összetevői a gördülékeny elbeszélő stílus, az életszerű párbeszéd, a jól sikerült jellemábrázolás, valamint a hangulatos táj- és környezetleírások. Már a kortárs magyar kritika is elismeréssel fogadta, Szontágh Gusztáv kiemelte „maradandó becsét”.² A regény német fordításai ezt követően hamarosan napvilágot láttak, ketten is lefordították, Steinacker Gusztáv Treumund írói néven (Lipcse, 1838) és Klein Hermann (Pest, 1839). Az *Abafi* előszavában Jósika lélekrajznak nevezi munkáját, s leszögezi, hogy a belső élet ábrázolására törekedett. Művében – mint írja – a nagy olvasóközönség igényeit és a műveltebbekét egyaránt figyelembe vette.

Ezt a regényét továbbiak követték, az 1837-es *Az utolsó Bátor* (1839-ben fordította W. Schwarz) és *A' csehek Magyarországon* (1839; ford. Klein Hermann, 1840). Az *Abafit* követő, már valóságos történelmi alakokat ábrázoló regények nem ilyen tökéletesek. Az 1843-as *Zrínyi a költő* még ugyanez évben megjelent németül Steinacker fordításában.

Az *Abafi* 1836-os megjelenése találkozott az olvasók elvárásaival, politikailag és irodalmilag is korszerű volt, ahogy ezt Fried István megállapítja.³ Jósikának nemcsak a Walter Scott-i történeti regény lebegett példaként a szeme előtt, hanem Goethe nevelési regényeit is meg kell említenünk előzményei között. Az *Abafi* a reformkor nemesi társadalmának kívánt ideálképet, követendő példát nyújtani a főhős alakjának megrajzolásával, aki azüllottségből nevelés és önnevelés útján válik a társadalom számára hasznossá.

* A szerző az Országos Széchényi Könyvtár nyugalmazott tudományos főmunkatársa.

1 HITES Sándor, *Magyarország 1836-ban: A nemzeti regénytörténet kitalálása*, ItK, 109(2005), 140.

2 TORNAY [SZONTÁGH] Gusztáv, *Figyelmező az egyetemes literatura' körében*, 1(1837), ápr. 25., 127.

3 FRIED István, *Az Abafi Jósikája*, Új Erdélyi Múzeum, 1(1990)/1–2, 56.

A bécsi lapok is siettek hírt adni Jósika regényeiről. A bécsi Humorist szerkesztője, a lovasberényi születésű Moritz Gottlieb Saphir nyilvánvalóan kitüntetett figyelemben részesítette lapjában is a magyar irodalmat. Sajnos azonban ma már nem mindig deríthető ki, kik a lapban megjelent írások szerzői. Toldy irodalomtörténetével (*Handbuch der ungarischen Poesie von Tinody [1540] an bis auf unsere Zeit*, Pest–Wien, Kilian–Gerold, 1828) foglalkozik egy ismertetés, melyben megemlíti az *Abafit*, s kitűnő regényként tartják számon, amely joggal foglalhatja el helyét a az újabb iskolát képviselő legkitűnőbb angol és francia regények mellett – írja a Humorist ismertetője. Kiemeli az eredeti és pszichológiailag jól megalapozott, impozáns, vonzó és meglepetést keltő epizódokat. „Az ábrázolás nemes stílusú, gazdag, tárgyyszerű alapokon áll és valódi helyismeretről tesz tanúbizonyságot. A jellemábrázolás szubjektív költői erőből ered és gazdag költői fantáziára utaló ecsettel készült. Nyelve kifejezetten költői és vonzó.”⁴

A Ludwig August Frankl által kiadott bécsi Sonntagsblätter (1842–1848) is hozott nagyon részletes ismertetést Jósika németre fordított *Zrínyi, der Dichter. Romantische Chronik aus dem 17. Jahrhundert* (Pest, Heckenast, 1844) című regényéről. A fordító G. Treumund (Steinacker Gusztáv, 1809–1877) volt. „Jósika hazája zavaros és rémülettel teljes korszakába visz bennünket” – írja a recenzió. Dicséri továbbá a regény összetett kompozícióját, a sok epizódot, és megállapítja, hogy az ábrázolt események megfelelnek a történelmi valóságnak, elismerően említi a biztos kézzel felvázolt jellemeket. Mivel az eredetit nem ismeri, a fordítás hűségéről nem tud nyilatkozni. A recenzió a történelmi regényt a középkor irodalmi hagyatékának, az emlékezetes kor költői felnőtté válásának tartja. Megemlíti Walter Scottot is, aki véleménye szerint a középkort nem mint valami élő, hanem mint halott szeretőt énekelte meg. „Jósika báró úr” kiállította hazájában a középkor halotti bizonyítványát, és ezzel kiharcolta helyét a magyar irodalomtörténetben. Legnagyobb érdeme azonban az, hogy meghonosította a történelmi regényt Magyarországon. Hibájaként rója fel a jellemek merevségét (jók és rosszak), amely az egészet monotonná teszi, s ellehetetleníti a minden finomságra kiterjedő lélekábrázolást.”⁵

Hermann von Pückler-Muskau herceg Semilasso néven tette közzé pesti utazásának benyomásait az Augsburger Allgemeine Zeitungban. Az ő írásából vett át a pesti irodalmi és színházi életre vonatkozó részleteket a Pesther Tageblatt, azzal a megjegyzéssel, hogy nem mindenben osztják a szerző nézeteit, és esetleges hibáit, téves adatait jegyzetekben korrigálják.⁶ Pückler-Muskau azzal kezdi írását, hogy a magyar szépirodalom kezd emancipálódni. Elsőnek Jósikát emeli ki, akit Walter Scott példája inspirált. Így jellemzi őt:

Jósika úr népe romantikus történetében, amelyet igen gyakran mesterien ábrázol, olyan új, gazdag táptalajt talált, amelyet képes jól átgondolt művészettel és költői fantáziával, sőt néha ennek az új irodalomnak, amelynek ő egyik díszé, gyámoltalan naivitásával

4 *Literarischer Salon: Magyarische Literatur (Mittheilungen von Dr. Notus.)*, Der Humorist, 1(1837), Nr. 46 (15. April), 182–183; Nr. 47 (17. April), 185.

5 A. R., *Zrínyi der Dichter: Roman von Baron Jósika. Deutsch von Treumund*, Sonntagsblätter, 3(1844), Nr. 36 (8. September), 847–848.

6 *Briefe aus Pesth*, Pesther Tageblatt, 2(1840), Nr. 54 (3. März), 213–214.

kizsákmányolni, s van benne valami megható és vonzó, mert csak a gyakorlat és tapasztalat, de nem a tehetség hiányát árulja el, és ez a látvány mindig kellemes, olyan, mint amikor egy ifjú egy érettebb nőbe szerelmes.

Ezek után megdicséri a fordító, Hermann Klein munkáját.

A lapban megjelentetett prózai alkotások közül kiemelendők a Jósika-regényekből Hermann Klein német fordításában közölt részletek. Így több részletet kiadtak 1839 novemberében *A' csehek Magyarországbán* című történelmi regényből.⁷

A könyvismertetési rovatban került bemutatásra Jósika 1837-ben megjelent *Az utolsó Batori* című regénye W. Schwarz által készített és 1839-ben napvilágot látott német fordítása (*Der letzte Batori*). A könyv fordítójáról sem Szinnyei, sem Gulyás nem tudnak semmit. Báthory Gábor (1589–1613) erdélyi fejedelem jó külseje és kitűnő szellemi adottságai ellenére zsarnok lett, élete tragikus véget ért. Báthory uralkodásának ideje Erdély legviharosabb korszaka volt. A regény nevelési regényként is felfogható, üzenete az, mire képes valaki, aki a legjobb adottságok ellenére rossz neveltetésben részesült, s hogy az erkölcs hatalma sokkal nagyobb és győzedelmesebb, mint a testi és anyagi erő – így zárja írását az ismertető. W. Schwarz fordítását a 30-as jelű recenszens dicséri, még a versbetétek fordításait is jónak találja.⁸

Jósika a regényeinek jól sikerült fordításaival német nyelvterületen már életében ismertté vált. Az *Abafi* Hermann Klein-féle fordításáról a Pesther Tageblatt a 103-as jelű szerzőtől közölt recenziót. A könyv hőseit valódi magyar alaknak tartja, aki annak minden hibájával és előnyével rendelkezik. A „legmélyebb aljasságba és erkölcsi romlottságba merülten ismerjük meg a regény elején”, és „inkább beszélve, mint cselekedve” [...] a „legragyogóbb erkölcsbe emelkedik fel”. A recenszens sorra veszi a regény nőalakjait, ábrázolásukat egytől egyik sikerültnek, pszichológiailag meggyőzőnek értékeli. Báthori Zsigmond erdélyi fejedelem ábrázolása elnagyolt, történelmileg nem mindig hiteles. A regény hibájának tartja a részletekbe való elmerülést (például Erdély ábrázolásánál), de elismeri az író igazi tehetségét. Klein műfordítását nagyon dicséri; egyszerű és nyelviileg helyes.⁹

A *Repertoire für Literatur* rovatban ismertette Bloch Móric nem sokkal megjelenése után *A' csehek Magyarországbán* című regényt, amelyet egyszerűen „összekuszált események képekben gazdag útvesztőjének” nevez. Röviden felvázolja a történelmi hátteret; 1440-ben Albert király halála után játszódik a regény, amikor Erzsébet királyné behívta Magyarországra Jan Jiskrát, a cseh-morva zsoldosvezért, hogy fia (V. László) számára a lengyel Ulászló ellenében biztosítsa a trón megtartását. A szerző a középkori lovagokat választotta hőseiül, mert bár a költészet a középkorban minden réteget átha-

7 *Die Löwen: Bruchstück aus dem unter der Presse befindlichen, historischen Romane. „Die Böhmen in Ungarn” von Baron v. Jósika: Uebersetzt von H. Klein, Pesther Tageblatt, 1(1839), nov. végén, több részletben (Strena, Ein Gottesgericht, Die Tochter des Beduinen).*

8 30, *Der letzte Batori, historischer Roman von Nikol. Jósika: Aus dem Ungarischen übersetzt von W. Schwarz. Repertoire für Literatur, Pesther Tageblatt, 1(1839), Nr. 16 (18. Januar), 140–141.*

9 103, *Abafi: Roman von Nikolaus Jósika, übersetzt v. H. Klein, Pesther Tageblatt, 1(1839), Nr. 75 (28. März), 684–685.*

tott, a polgár szellemi és anyagi szabadságáért való harcával volt elfoglalva, a paraszt röghöz kötött volt, csak a lovagok tudtak szabadon mozogni. Mind a történeti, mind az általa kitalált alakok szépen és természetesen vannak ábrázolva, főleg ami ellentéteiket illeti. Bloch mindössze túlzott bőbeszédűségét veti Jósika szemére néhány epizód leírásánál, ami az arányosság és a harmónia kárára válik. Összességében azonban a bonyolult cselekmény ellenére dicséri az izgalmasan ábrázolt jeleneteket és a helyenként jól sikerült természetábrázolásokat.¹⁰

Hamarosan Hermann Klein fordítását (*Die Böhmen in Ungarn*) is recenzeálják. Az ismertető elsősorban magával a regénnyel foglalkozik, a fordítást pusztán írása végén – elismerőleg – említi meg. Jósika stílusáról azt írja, hogy gyakran esik végletekbe, fő célja az olvasó izgalmának felkeltése és folytonos ébren tartása, és ennek mindent alárendel. Megjegyzi még, hogy különös előszeretettel ábrázol örült hősöket. Nőalakjait jobban sikerültnek érzi, a férfiakat azért nem, mert velük kapcsolatban Jósika mindig a különlegességre, a még soha nem létezettre törekszik, így azok életközelsége elvész. Saphir a regényt olyan fontosnak tartotta, hogy még egy ismertetést közölt róla.¹¹ Az ismertető leszögezi, hogy Jósika már korábbi műveivel népszerű lett, és nagy költői tehetséggel rendelkezik. Kiemeli a fő- és mellékszereplők ábrázolását, az alapos lélekrajzot. Jól sikerültek a nőalakok is, valamint kitér Jósika kiváló elbeszélő-művészetére, végezetül Hermann Klein fordítását dicséri.¹² Saphir Zsigmond nagy híve volt Jósikának, és külföldi lapoknak is írt róla, például nagybátyja Der Humorist című lapjába – írja Ungár Elemér.¹³

A következő kis kitérő a Monarchián kívüli német nyelvű sajtóbeli fogadtatásra vonatkozik, és árnyalja a német nyelvű sajtó Jósika-képét. Megjegyzem, külön kutatást érne meg annak vizsgálata, hogy ugyanezen német cikkekről idehaza megjelent hírek hogyan foglalták össze a nemzeti sikerként felfogott német ismertetőket, s hogyan reagáltak rájuk az egykorú sajtóban.

Az *Abafi* 1838-as Steinacker-féle fordítására igen gyorsan, már 1838 júliusában reagált a Lipcseben megjelenő *Blätter für literarische Unterhaltung*. A recenzius ítélete egyáltalán nem olyan elutasítóan negatív, mint később *A' csehek Magyarországon* esetében. Rögtön írása elején leszögezi, hogy a magyar irodalom iránti érdeklődését a Toldy már korábban említett *Handbuchjának Blumenlese aus ungrischen Dichtern* című fejezete keltette fel. Véleménye szerint ez a könyv sokat tett azért, hogy megszüntesse azt az előítéletet, hogy a magyar nyelv nem tartozik a művelt európai népek nyelvei közé. Magát az *Abafit* történeti-pszichológiai regénynek tartja. Dicséri Jósikát, aki a pszichológiát mesterien kötötte össze a költői ábrázolással. Ez a legjobban Gizella álmanak bemutatásakor nyilvánul meg, amikor a lány elmondja a történet hőse iránti

10 MORITZ BLOCH, „A' Csehek Magyarországon”: Korrajz I. Mátyás idejéből írta Jósika Miklós, *Pesther Tageblatt*, 1(1839), Nr. 130 (2. Juni), 1251–1253.

11 *Die Böhmen in Ungarn: Historische Gemälde aus dem Zeitalter Matthias I. Von Nicol. Freiherrn von Jósika. Übersetzt von Herm Klein*, *Pesther Tageblatt*, 2(1840), Nr. 249 (18. October), 995–997.

12 E. L., *Die Böhmen in Ungarn: Von Nicolaus Freiherrn von Jósika*, *Pesther Tageblatt*, 2(1840), Nr. 267 (8. November), 1067–1068.

13 UNGÁR Elemér, *A magyarság a hazai német folyóiratok tükrében 1819–1848*, Pécs, Kultúra Ny., 1937, 77.

szerelmét. A regény szerkezetével nem elégedett. Úgy értékeli, a regény nem teljes egész; két részből áll, a szerelmi történetből és a politikai élet történetéből, amelyek csak egymás mellett állnak, de nem befolyásolják egymást. A mellékalakok jellemrajzát sem találja jól sikerültnek. Véleménye a főhősről sem túl hízelgő. Abafi alakja mind a bevezetésben, mind a cselekményben elhibázott. „A bevezetésben, mert Abafi az elbeszélés kezdetekor lelki halottként, minden együttérzés híján lévő emberként szerepel, akinek a lénye egyáltalán nem érinti meg az olvasót. Maga az a mód, ahogy Abafi kiszakítja magát bolond életének vad káoszából és ahogy leküzdi magában minden alantasat és aljasat, az is hőshöz méltatlan.” A főhős ellentétét képezi Deli Markó, aki többször antik hőskökhöz hasonlóan lép fel, valamint Dandár, aki plasztikus alak, szinte kolosszálisnak mondható. A regény három nőalakja, Cristierna, Margit és Gizella hasonló jellemek, mindhárman szeretik Abafit. Velük szemben Izidóra érdekes személyiség és a regény legjobban sikerült jelleme. Az elmondottakat úgy összegzi végül a recenzens, hogy „bár a regény nem egységes, de a szerző pszichológiai érzékét és költői tehetségét el kell ismernünk”.¹⁴

Míg a magyarországi német nyelvű és a bécsi lapok alapvetően pozitívan viszonyultak Jósika korai regényeihez, a *Blätter für literarische Unterhaltung* A' csehek Magyarorszában ismertetésében inkább a kritikai észrevételekre (lélektani hitelesség hiánya, túlzott hatásvadászat) összpontosított. Ezek az elemek a magyar kritikák némelyikében is előkerültek, de a hangsúlyt nem ezekre helyezték. A német lap kritikája Jósikát pusztán Walter Scott utánzójának tartja, mindössze közepszerű tehetségnek tekinti.¹⁵ A bécsi és a pesti német nyelvű lapok pozitív véleménye valószínűleg a magyar reformkor törekvéseinek jobb ismeretében rejlik, a német olvasók viszont híjával voltak a magyar közönség hazafias elköteleződésének, akárcsak a földrajzilag közel álló bécsi olvasók jól informáltságának, így a magyar történelem alaposabb ismeretének. Elvárásaikat tehát a Jósika-féle történelmi regény nem elégítette ki, hiszen nem ismerték annak utalásait.¹⁶

Az említett lipcsei lapban Jósika több regényéről jelent meg ismertetés, olyan szerzők művei mellett, mint George Sand, Edward Lytton-Bulwer, Dickens és Alfred de Musset. A *Blätter für literarische Unterhaltung* hozta Jósika 1839-ben négy kötetben napvilágot látott *Sämmtliche Werke* című összegyűjtött műveinek recenzióját. A recenzens rögtön írása elején leszögezi, hogy a szláv és a kelet-európai irodalmak fáziskészsében vannak a germán és a latin népek irodalmához képest. „Jósika kétségen kívül nagytehetségű, nagy fantáziával és élénk szemlélettel megáldott tehetség, mégis sajnálnunk kell a magyarok irodalmát, ha neki kell annak fő képviselőjeként a német nép előtt megjelennie. [...] Ehhez nem elegendők Jósika teremtményei.” Az *utolsó Bátoriról* azt írja, hogy abban a romantikus Erdély Báthory Gábor fejedelemsége alatti végzetes és zűrzavaros időszakának teljes képét kapjuk. Dicséri a helyszínek bemutatásának

14 75, *Abafi, von Nikolaus Jósika*, *Blätter für literarische Unterhaltung*, 13(1838), Nr. 193 (12. Juli), 786–787.

15 16, *Die Böhmen in Ungarn*, *Blätter für literarische Unterhaltung*, 16(1841), Nr. 9 (9. Januar), 35–36.

16 Lásd ehhez: M. BODROGI Enikő, *Jósika Miklós műveinek fogadtatástörténete*, Kolozsvár, Erdélyi Múzeum-Egyesület, 2003 (Erdélyi Tudományos Füzetek, 241), 51–52.

életszerűségét. A nyelvezetről megjegyzi, hogy a divatos és megszokott társalgási stílust adja vissza.¹⁷ Megjegyzendő egyébként, hogy az angol és francia romantikus történelmi regénynek megfelelően a német irodalomban hiába keresünk, sikeres és maradandó értékű regények csak fordításokon keresztül jutottak el az olvasókig.¹⁸ Bár saját korában igen népszerű és termékeny szerző volt Louise Mühlbach (Clara Mundt, szül. Müller, 1814–1873), vagy Észak-Amerikáról szóló regényei révén Friedrich Gerstäcker (1816–1872), de prózájuk korhoz kötött, mára elfeledett.

Figyelmet érdemel a *Blätter für literarische Unterhaltung* 16. jelű recenszensének különösen kritikus véleménye a *Die Böhmen in Ungarn* címmel megjelent fordításról. Írása elején leszögezi, Jósikát Németországban mint a magyar irodalom egyetlen vagy legkitűnőbb képviselőjét ismerik. Jósika nincs minden tehetség híján, de ez a tehetség pusztán külsődleges – írja. „Jósika azok közé az elbeszélői tehetségek közé tartozik, akik Walter Scott példája nélkül nem is tudnának alkotni, és akiknek egész irodalmi létezésük Walter Scott utánzásából áll.” A szóban forgó regény egyes részei az *Ivanhoe*-t idézik fel benne, de stílusa olyan durva, hogy az nem ritkán a német Faust- és rablóregényekre emlékezteti. A *csehek Magyarországon* azokat a cseh rablókormányokat idézi, amelyek Mátyás király, Hunyadi János fia idején erdőkben vagy szinte hozzáférhetetlen várakban ülték szügyenteljes tetteiket, míg aztán megalázták és megsemmisítették őket – írja. A könyv fordítója azt állítja előszavában, hogy a középkor lovagias szellemének elkorcsosulását és extravaganciáját Komoróczi, a nemes és egzaltált rajongást Elemér, a tökéletességet Mátyás király képviseli. A jellemeket vagy jónak, vagy különösen rossznak minősíti: „A szerző hatalmas gondot fordít arra, hogy ezeket az alakokat különösen erőteljesen kiemelje, s így Elemér mindenhol egzaltáltként, Komoróczi velejéig rosszként, Mátyás király mindenütt jóként jelenik meg. A jellemábrázolás ilyen alapszósz-szerű módja rontja el azt az ízt, amelyet ez a regény bennünk hátrahagy.” A jellemek ábrázolása már Arisztotelész poétikájának is ellentmond, ennek okát a szerző közepszerűségében látja: „Arisztotelész szerint a tragédia hőse nem lehet sem a végletesen jó, sem a végletesen rossz, hanem e két véglet között elhelyezkedő hős. Ez a szabály nem érvényes a regényre is?” – teszi fel a kérdést. „Lehetséges, hogy az olyan mélyből merítő zseni, mint Shakespeare, átlépheti ezt az arisztotelészi szabályt, aki ezt többször meg is tette, de a közepszerű tehetségnek csak közepszerű témákat és jellemeket lenne szabad ábrázolnia” – véli. A recenszens különösen a hősök pszichológiai ábrázolásáról nyilatkozik elítélően: „Pszichológiája mindenütt hagy kívánnivalót maga után, mert egyoldalú, bár a regény nincs életszerű ötletek és ábrázolás híján, ahol a külsőséget vagy az érzelkelhetőt kell bemutatni [...]. A nemes fiatal nőt is olyan szédületteljesen idealizált

17 23, Nicolaus Jósika's sämtliche Werke: Erster bis vierter Band. Der letzte Batori, historischer Roman aus dem Ungarischen übersetzt von V. [!] Schwarz. Drei Bände. Novellen und Erzählungen, aus dem Ungarischen übersetzt von Hermann Klein. Pesth, Heckenast, 1839, *Blätter für literarische Unterhaltung*, 14(1839) Nr. 143 (23. Mai), 580.

18 Lásd ehhez: Norbert BACHLEITNER, „Übersetzungsfabriken”: Das deutsche Übersetzungswesen in der ersten Hälfte des 19. Jahrhunderts, *Internationales Archiv für Sozialgeschichte der deutschen Literatur*, 14(1989)/1, 2.

magaslatokon tartja, ahol minden természetesség kihuny, és ehhez az idealizáláshoz bizonyos durva testiség járul, amellyel az egész még szálnalmasabbá válik.”¹⁹

Fried István ezzel ellentétben Jósika legtöbb Walter Scotthoz kapcsolható megoldását mindössze az epikus elbeszélő magatartásában látja. Akárcsak Scott a *Waverley*-ben, Jósika is történelmi hitelességre törekszik az *Abafiban*, s hasonlóan elő- és utószót, valamint magyarázó jegyzeteket mellékel a regényhez.²⁰ Walter Scott-tal az is rokonítja Jósikát Fried István szerint, hogy a kiemelkedően fontos történelmi figurák mindkettejük regényeiben csupán mellékszereplők, a szerzőket sokkal inkább a főhősök lelki fejlődése foglalkoztatja.

Jósika *Zrínyi a' költő* [*Zrínyi der Dichter*] című regényét a *Der Ungar Literatur* rovatában ismertették. „Egy nemzet szelleme irodalmában jut kifejezésre” – ezzel a mondattal kezdődik az ismertetés. „Jósika történelmi regényeivel talán jobban hozzájárult nemzete megismertetéséhez és továbbképzéséhez, mint száz más író, akik szintén e nagy célt szolgálták, regényeinek gyors ismertetése válása is legjobb bizonyítéka annak, hogy az az eszme és az a forma, ahogy regényei a szívre és a kedélyre hatnak – és öröndetes, igaz és helyes, hogy ez a költő, akit forró hazaszeretet fűt, igénytelenül és csendes szerénységben olyan utat követ, mely a haza és a nép dicsőségét szolgálja – írja a recenzió Kárfy Titusz (1845-ig Karpf, ügyvéd, miniszteri tanácsos, 1825–1895), aki írt és fordított verseket az *Iris* és a *Der Ungar* számára. Jósika történelmi regényei sokban hozzájárultak a nemzeti alkat önmegismeréséhez és fejlődéséhez – folytatja a recenzió. Jósika a többi romantikus regényírótól eltérően nem szerelmi kalandok vagy borzalmas tettek részletekbe menő bemutatásával dolgozza fel a történelmi anyagot, hanem érdekesítő módon, sajátos ábrázolásmódot kialakítva. Ennek a regények a háttérét a három részre szakadt Magyarország képezi. Dicséri továbbá Jósika tájleírásait és írásainak történeti hűségét.”²¹

A *Der Ungar* 1843 szeptemberében részletekben közölte Jósika *A falusi lelkész* (*Der Dorfpfarrer*) című elbeszélését, a fordítást a Frankenburg Adolf által szerkesztett Magyar Életképekből vették át, a fordító nevét nem közölték.

Megemlítsre érdemes a jelentős bécsi Wanderer néhány, bár későbbi írása Jósikával kapcsolatban. A Wanderer az 1848 utáni időszakban „fedez fel” Jósikát. A Magyar Hirlapból átvett elbeszélését *Das 18. Jahrhundert in neuer Ausgabe* címmel 1851. szeptember 5-én és 14-én közli a lap.

Jósika halálhírére 1865. május 3-án közölte a Wanderer. Ez alkalomból így méltatták a magyar író: „Az egyik legkiválóbb regényíró, a magyar Walter Scott [...], ő volt az első, aki olvasóközönséget tudott teremteni a magyar regény számára”.

Összefoglalásképp elmondható, hogy az általam vizsgált pesti német nyelvű lapok és a bécsi lapok Jósikával kapcsolatos alapjában pozitív visszhangjával szembeállítva

19 16, *Die Böhmen in Ungarn: Historisches Gemälde aus dem Zeitalter Matthias I. Von Nikolaus Jósika. Aus dem Ungarischen übersetzt von Hermann Klein. Vier Bände. Pesth, Heckenast, Blätter für literarische Unterhaltung*, 16(1841), Nr. 9 (9. Januar), 35–36.

20 FRIED, i. m., 50.

21 *Magyarische Literatur. Zrínyi a' költő*, *Der Ungar*, 2(1843), Nr. 209 (9. September), 952; Nr. 210 (11. September), 957.

a lipcsei *Blätter für literarische Unterhaltung* egy ízben megnyilvánult elítélő kritikai észrevételeit mindenképpen fenntartásokkal kell kezelni, és bár a szerző által felvetett hibák, hiányosságok a zömében jóindulatú értékelésekben is felmerültek, de a lipcsei lap egy recenziusének elutasító értékeléséből semmiképpen nem vonható le általánosító következtetés. Jósika korai regényeinek első német fordításai, valamint Dux Adolf 1846-ban Bécsben megjelent Petőfi-fordításkötete révén a magyar próza és líra legjelesebbjei már életükben olvashatók lettek egy világnyelven.